

اثرات خشک شدن دریاچه ارومیه بر گردشگری روستایی (مورد مطالعه، روستاها و بنادر ساحلی ارومیه)

سیاوش ایمنی قشلاق^۱، جعفر آهنگران^۲، سودابه مریدی^۳

چکیده

منابع آبی اعم از دریاها، دریاچه ها، رودخانه ها، آبشارها و تالاب ها از جمله مقاصد اصلی گردشگری در جهان است. این مقاله به تحلیل اثرات خشک شدن آب دریاچه ارومیه بر جاذبه های گردشگری و صنعت گردشگری در منطقه می پردازد. تحقیق حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی و به لحاظ هدف کاربردی است. برای جمع آوری اطلاعات از روشهای اسنادی و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق مردم محلی، گردشگران و کارشناسان را شامل می شود. تعداد ۲۲۰ نفر به عنوان نمونه از مردم محلی، ۴۰ نفر از گردشگران و ۱۵ نفر از کارشناسان در این تحقیق مورد سوال قرار گرفتند. یافته های تحقیق نشان می دهد از نظر هر سه گروه آماری در اثر خشک شدن دریاچه ارومیه جاذبه های گردشگری دریاچه و سواحل آن زیان بسیاری دیده اند. به طوری که تعداد زیادی از جاذبه ها از بین رفته و تعداد محدود باقی مانده نیز با شرایط بحرانی مواجه هستند. تسهیلات و امکانات ایجاد شده در سواحل دریاچه بلا استفاده مانده و هر روز در حال تخریب و نابودی هستند. تعداد گردشگران به طور قابل ملاحظه ای کاهش یافته و این امر نیز، سبب از بین رفتن مشاغل مرتبط با گردشگری، کاهش درآمد مردم محلی و همچنین پدیده مهاجرت شده است. با توجه به یافته های تحقیق بهترین و تنها راه مقابله با مسائل و مشکلات به وجود آمده، حل بحران کم آبی دریاچه ارومیه و احیای دریاچه که یکی از مقاصد اصلی گردشگری منطقه است تا صنعت گردشگری بتواند جان تازه ای بیابد و منجر به توسعه منطقه در همه ابعاد شود.

کلیدواژه ها: دریاچه ارومیه، گردشگری دریایی، اثرات خشک شدن دریاچه، گردشگری روستایی

۱ عضو هیات علمی گروه جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، دانشکده گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، imeni@usc.ac.ir

۲ استادیار دانشکده علوم گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ، ahangaran@usc.ac.ir

۳ دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ

مقدمه

از تحولات اجتماعی جوامع معاصر، توجه به اوقات فراغت به عنوان یکی از نیازهای اساسی، در زندگی است. در سایه چنین تحولی، گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین شیوه‌های گذراندن اوقات فراغت مطرح بوده و تأثیر قابل توجهی بر محیط زیست انسانی، اقتصاد و معیشت جوامع بر جای می‌گذارد. از سوی دیگر، سال‌هاست دامنه گردشگری، از میدان محصور مکان‌های باستانی به محیط طبیعی تغییر کرده و در این میان نقش سواحل به عنوان یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری، اهمیتی روزافزون یافته است (شعیبه و علی پور، ۱۳۸۹: ۱۵۶).

صنعت گردشگری همواره در حال رشد و توسعه است. طبق گزارش سازمان جهانی گردشگری، تعداد گردشگران بین‌المللی در سال ۲۰۱۲ یک میلیارد و سی و پنج میلیون نفر رسیده است. این سازمان تعداد گردشگران تا سال ۲۰۳۰ بالغ بر یک میلیارد و هشتصد میلیون نفر خواهد بود. میزان درآمد حاصل از گردشگری بین‌المللی، در سال ۲۰۱۲ به بیش از ۱۰۷۵ میلیارد دلار (یک تریلیون و ۷۵ میلیون دلار) رسیده است (UNWTO, ۲۰۱۳). این تعداد گردشگر بین‌المللی، بزرگترین پدیده جابجایی مسافر در طول تاریخ بشر به حساب می‌آید، و با توجه به درآمد حاصله، گردشگری یکی از اصلی‌ترین شاخه‌های اقتصادی جهان معاصر است. کشورهای مختلف در سراسر جهان با دارا بودن منابع تاریخی، فرهنگی، طبیعی و سایر جاذبه‌هایی که از نقاط قوت هر منطقه در عرصه گردشگری به حساب می‌آید، درصدد استفاده از فرصت‌ها و کسب جایگاه رقابتی در این صنعت برآمده‌اند. در میان جاذبه‌های گردشگری، نقش آب به طور اعم و پدیده‌های ناشی از عملکرد آن به طور اخص، که در چارچوب اکوتوریسم ارزیابی می‌شود، حائز اهمیت است. سازمان جهانی گردشگری روز ۲۷ سپتامبر هر سال را به عنوان روز جهانی گردشگری نام گذاری کرده و هدف اصلی آن، ایجاد آگاهی عمومی و بین‌المللی نسبت به اهمیت فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی گردشگری است، هر سال با توجه به موضوعات مختلف مرتبط با گردشگری، شعاری را برای روز جهانی گردشگری انتخاب می‌نماید، شعار سال (۲۰۱۳) «گردشگری و آب: حفاظت از آینده مشترک» تعیین شده است (UNWTO, ۲۰۱۳). انتخاب این شعار نشان دهنده اهمیت آب و منابع آبی در صنعت گردشگری است. زیبایی‌ها و مناظر بی نظیر طبیعی مرتبط با آب‌های جاری و ساکن، آبشارها، چشمه‌های آب گرم، آب معدنی طبیعی، آبفشان‌ها، دریاچه‌ها و ورزش‌های آبی در زمره مهم‌ترین مقاصد جاذبه‌های انواع گردشگری است. در بسیار از کشورها، سواحل دریاها و دریاچه‌ها مهم‌ترین و اصلی‌ترین مقاصد گردشگری هستند و همچنین در کشورهای پیشرفته گردشگری ورزشی خصوصاً در زمینه ورزش‌های جدید و ماجراجویانه با اقبال بیشتری مواجه است. ورزش‌هایی مانند اسکی روی آب، موج سواری، اسکی روی یخ، بولز، گلف و ورزش‌های هوایی و ماجراجویانه از این جمله به شمار می‌روند. از طرفی بسیاری از ورزش‌ها مستقیماً به نوع محیط بستگی دارد. برای مثال قایقرانی و موج سواری به آب وابسته‌اند و گلف به آب و هوای متمایل به گرم بستگی دارد. با توجه به این واقعیت‌های مسلم می‌توان به جرأت گفت میزان ظرفیت‌های توسعه گردشگری ورزشی در یک مقصد را منابع و زیرساخت‌های آن تعیین می‌کند.

بیان مساله

کشور ایران از نقطه نظر دارا بودن منابع طبیعی ارزشمند جهت توسعه گردشگری آبی، جایگاهی بسیار مطلوب دارد. وجود سواحل جذاب دریای خزر در شمال و سواحل و کناره‌های زیبای خلیج فارس و دریای عمان در جنوب و همچنین وجود تعداد زیادی رودخانه، دریاچه، آبشار، چشمه و تالاب در سراسر ایران، زمینه ساز رونق هر چه بیشتر صنعت گردشگری در این کشور گردد (جهانیان و نادعلی پور، ۱۳۸۹: ۹).

یکی از منابع آبی مهم کشورمان که پتانسیل بسیار زیادی برای جذب گردشگر دارد، دریاچه ارومیه است. دریاچه ارومیه در گوشه شمال غربی ایران، بین دو استان آذربایجان غربی و آذربایجان شرقی و در ۱۸ کیلومتری شرق ارومیه قرار دارد. این دریاچه یکی از ۵۰ ذخیره‌گاه بیوسفری جهان است که از سوی «یونسکو» در جهان شناخته شده و یکی از ۲۲ تالاب بین‌المللی کنوانسیون رامسر است. دریاچه ارومیه یک پارک و منطقه حفاظت شده و از نظر اکوتوریسم، جاذبه‌های بسیار زیادی دارد. این دریاچه به دلیل ساختار طبیعی دارای دومحیط آبی و خشکی است محیط خشکی آن متشکل از ۱۰۲ جزیره بزرگ و کوچک می‌باشد. جزیره‌های کبودان، اشک، اسپیر بزرگترین جزایر دریاچه ارومیه می‌باشد. همچنین جزایر نه‌گانه در جنوب دریاچه به سبب زاد و ولد گونه‌های مختلف پرندگان از اهمیت بالایی برخوردار است. از دیگر جاذبه‌های گردشگری دریاچه شوری آب، سهولت شنا در آب دریاچه، سواحل نمکی و امکان بازدید از استخراج نمک دریاچه، آب‌های گرم موجود در قسمت‌هایی از سواحل دریاچه، سواحل بکر و زیبا برای ورزش‌های آبی، لجن‌ها و شن‌های موجود در سواحل پست با قابلیت‌های درمانی است. دریاچه ارومیه برای ورزش‌های آبی همانند شنا، قایقرانی، اسکی روی آب نیز بسیار مناسب است. با سواحل زیبا و آب شور و شفاف‌بخش، گردشگران بسیاری را در فصول مختلف و به ویژه در فصل تابستان به سوی خود جلب می‌نمایند (کلانتریان، ۱۳۸۷: ۸۱-۸۴).

دریاچه ارومیه یک منطقه اکولوژیکی، اقتصادی و ژئوتوریسمی نادر و مهم در جهان و کشور است (Hoseinpour, et al, ۲۰۱۰). دریاچه ارومیه با توجه به پتانسیل‌های طبیعی بالا، همه ساله گردشگران زیادی را از منطقه و سراسر کشور به سوی خود جذب می‌کند و این امر اثرات اقتصادی و اجتماعی بسیاری برای استان‌های مجاور، خصوصاً آذربایجان غربی داشت. متأسفانه امروزه به دلیل کاهش آب آن در یک دهه گذشته و خشک شدن تدریجی دریاچه، این پتانسیل بزرگ در حال از دست رفتن کامل است. براساس اعلام اداره کل محیط زیست آذربایجان غربی، هم‌اکنون ۷۰ درصد از مساحت دریاچه ارومیه خشک‌شده و بیش از دو سوم وسعت آبی آن تبدیل به شورزار شده و میزان غلظت نمک آن نیز به بیش از ۴۰۰ گرم در لیتر رسیده است. در دریاچه ارومیه سه بندر شرفخانه، گل‌مانخانه و رحمانلو فعالیت داشتند. که همراه با روستاهای اطراف دریاچه در جذب گردشگر و ارائه خدمات گردشگری نقش مهمی را ایفا می‌کردند با توجه به کاهش مداوم آب دریاچه ارومیه، هر سال مساحت زیادی از دریاچه به شورزار تبدیل شده، و جاذبه‌ها و قابلیت‌های گردشگری آن از بین می‌رود و طبق برآورد کارشناسان مختلف در صورت ادامه این روند، این دریاچه در آینده نزدیک کاملاً خشک خواهد شد.

خشک شدن آب دریاچه مسائل و مشکلات زیادی را برای منطقه و کشور به بار خواهد آورد. یکی از این مسائل و مشکلات از دست

که متناسب با جذابیتها و پتانسیل‌های مختلفی که دارا هستند از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. دریاچه‌ها زیستگاه‌های منحصربه‌فردی را پدید می‌آورند که از نقطه نظر زیست‌شناسی حائز اهمیت است. دریاچه‌ها، با ایجاد چشم‌اندازهای بدیع، منابع عمده‌ای جهت جذب گردشگران است. وجود افسانه‌های مختلف درباره اغلب دریاچه، توجه انسان‌ها را از گذشته دور به این پدیده طبیعی نشان می‌دهد (جداری عیوضی، ۱۳۸۶: ۱۰۲).

هادون و همکاران (۲۰۰۶) با بررسی نقش اکوسیستم‌های آبی در گردشگری و تفریح به این نکته اشاره می‌کنند که اکوسیستم‌های آبی به عنوان کانون‌های اصلی گردشگری و تفریح هستند. آن‌ها در این تحقیق با اشاره به یافته‌های جوبلینق و همکارانشان (۲۰۰۴) نوشته‌اند که ۴۲ درصد از گردشگران داخلی و ۵۰ درصد از گردشگران بین‌المللی مبتنی بر گردشگری دریایی و سواحل است. سواحل با توجه به نزدیکی به کانون‌های جمعیتی، اقلیم مناسب و دسترسی آسان در ایام تعطیلات به خصوص در فصل تابستان می‌توانند گردشگران بسیاری را به سوی خود جذب کنند. تقاضا برای گردشگری دریایی با رشد جمعیت جوان افزایش می‌یابد و لذا، ضروری است که عرضه گردشگری دریایی با رشد جمعیت جوان افزایش یابد و به این تقاضا پاسخ گوید (ORAMS, 1991, 11). منابع آبی نقش به‌سزایی در تفریح و گردشگری ایفا می‌کنند. پیک نیک در کنار رودخانه‌ها و دریاچه‌ها، استفاده از چشمه‌های آب معدنی، دیدار از سواحل دریایی، قایقرانی و غیره همگی از جمله تفریحاتی است که افراد برای گذران اوقات فراغت خود بر می‌گزینند. در طول تاریخ کناره‌های دریا محبوب‌ترین نقاط برای گردشگری بوده‌اند. پس از شرایط آب و هوایی، جذابیت دریا و ماسه از محبوب‌ترین منابع گردشگری است (burton, 1995, 18).

رشد روز افزون گردشگری مبتنی بر طبیعت در دهه‌های اخیر که حاصل افزایش درآمد و اوقات فراغت استعلاقمندی به حیات وحش را افزایش داده است. بازدید از حیات وحش و حرکت دسته‌جمعی آنها مانند فلامینگوها از دریاچه ویکتوریا، مهاجرت پرندگان از شرق آفریقا و یا دیدن مناظر منحصر به فرد و... می‌توان اشاره کرد (higham & luck, 2007, 163).

دریاچه‌ها گهواره‌های تنوع زیستی دنیا هستند که با نگهداری آب و قابلیت زادآوری اولیه نقش مهمی در بقای گونه‌های بیشماری از گیاهان و جانوران وابسته به خود ایفا می‌کنند. کنترل سیستم‌های آبی، تعدیل درجه حرارت، جلوگیری از سیل و طوفان، تامین آب برای کشاورزی، اهمیت‌های توریستی و تفریحی، ارزش‌های بی‌شمار علمی، پژوهشی و زیبایی‌شناختی موجب گشته کنوانسیون به‌طور خاص به موضوع حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این زیست‌بوم‌ها اختصاص یابد (رضانی‌قوام آبادی و سنایی پور، ۱۳۹۲، ۱۱۰).

گردشگری سلامت و سفر برای درمان و بازپایی سلامت یکی از انواع مهم گردشگری است. سازمان جهانی گردشگری، گردشگری درمانی را استفاده از خدماتی که به بهبود یا افزایش روحیه فرد (با استفاده از آب‌های معدنی، آب و هوا یا مداخلات پزشکی) تعریف می‌کند (حقیقی و همکاران، ۱۳۸۸). در این نوع گردشگری از امکانات طبیعت (آب گرم و آب‌های معدنی، دریاچه‌های نمک، لجن‌های طبی، شن زارهای رادیواکتیو، حمام‌های گیاهی، خورشید، آب و هوا و مانند آن) استفاده می‌شود (TRAM, 2006). لجن درمانی یکی از مهمترین عوامل جذب توریسم درمانی است (تقی زاده و همکاران، ۱۳۹۰). گردشگری درمانی شامل زیرمجموعه‌های متنوعی مانند گردشگری درمانی طبیعی، مراقبت و نقاهت، درمانهای

رفتن پتانسل‌ها و جاذبه‌های گردشگری منطقه است. با خشک شدن آب دریاچه، نه تنها جاذبه‌های دریاچه از بین می‌رود بلکه نقش آفرینی دریاچه در تعدیل هوا، اکوسیستم‌های مختلف گیاهی و جانوری منطقه که خود از مهمترین عناصر جذب گردشگر محسوب می‌شود، به مرور از بین خواهند رفت. در واقع از بین رفتن دریاچه و تبدیل شدن آن به کویر و شوره‌زار می‌تواند به مرگ کلی صنعت گردشگری در این دریاچه و منطقه منجر می‌شود. واقعیت یاد شده ضرورت و اهمیت بررسی موضوع را دو چندان می‌کند. بنابراین تحقیق حاضر با هدف بررسی اثرات و ابعاد خشک شدن آب دریاچه بر صنعت گردشگری منطقه انجام شده و به دنبال یافتن پاسخ به این سوالات است که ۱- خشک شدن دریاچه ارومیه چه تأثیری بر جاذبه‌ها و پتانسیل‌های گردشگری سواحل دریاچه دارد؟ ۲- خشک شدن دریاچه ارومیه چه تأثیری بر زندگی جامعه محلی می‌تواند داشته باشد؟

مبانی و چهار چوب نظری تحقیق

مهم‌ترین یا قوی‌ترین عنصر در بعد عرضه گردشگری، جاذبه‌های مقصد است (Gee, 1997, 19). اصولاً بدون وجود جاذبه‌های مختلف طبیعی، علمی و فرهنگی ایجاد تقاضا برای مقصد و جذب گردشگران دشوار است (Doswell, 1997, 31). یکی از منابع مهم توسعه گردشگری در یک منطقه، طبیعت و چشم‌اندازهای منحصر بفرد آن است. همگام با انقلاب صنعتی، گردشگری نوین پایه‌گذاری شد و محیط‌های طبیعی و مناطق ساحلی به کانونهای عمده تفریح و تفرج تبدیل گردید. آب‌وهوای مطلوب، سواحل دریاها، آب‌های گرم و معدنی، بیابان‌ها و پوشش‌های گیاهی متنوع، همگی انگیزه‌ای برای جذب گردشگران شد. هم‌اکنون منابع آبی نظیر دریاها و دریاچه‌ها، رودخانه‌ها، آبشارها و غیره از اهمیت خاصی در گردشگری برخوردار است. امروزه تفریح در ساحل و در کنار رودخانه‌ها و دریاچه‌ها از مفرح‌ترین شیوه‌های گذران اوقات فراغت به‌شمار می‌آید. همچنین وجود آب‌های گرم و معدنی در نقاط مختلف دنیا، سبب رونق گردشگری سلامت شده است. در این میان نحوه به‌کارگیری و تجهیز این منابع از اهمیت زیادی برخوردار است. آنچه سبب موفقیت مقصدها در توسعه گردشگری شده است، سازماندهی و بهره‌گیری مطلوب از منابع و جاذبه‌های موجود است، که ضمن معرفی مقصدهای جدید گردشگری به علاقه‌مندان و بازدیدکنندگان می‌تواند در رشد و توسعه این گونه از مناطق در صورتی که متولیان امر گردشگری توجه کافی به زیرساخت‌ها و امکانات مورد نیاز گردشگران داشته باشند موثر واقع شده و جوامع میزبان و محلی هم از فواید اقتصادی آن بهره‌مند خواهند شد (جهانیان، نادعلی پور، ۱۳۸۹: ۷).

گردشگری مربوط به دریا به دو شاخه مهم گردشگری ساحلی و گردشگری دریایی تقسیم می‌شود. گردشگری ساحلی بیشترین گردشگران را به خود جذب می‌کند. سفر به سواحل و استفاده از خورشید و تفریحات آبی همچون شنا در دریا، اسکی روی آب، ماهیگیری، قایق سواری، غواصی و دیگر ورزش‌های ساحلی از علایق اکثر گردشگران دریایی محسوب می‌شود. این امر مستلزم مسافرت از محل اقامت و تمرکز بر روی محیط دریایی است (سقای، ۱۳۸۱: ۱۷). مردم از سواحل برای صحبت کردن، پیاده روی، تفریح و فعالیت‌های ورزشی مانند قایقرانی و ماهیگیری استفاده می‌کنند. تعداد گردشگران برای بازدید از دریاچه‌ها در ژاپن بطور سالانه افزایش یافته است (MEGJ, 1996).

دریاچه‌ها از جمله دارایی‌های طبیعی هر منطقه به‌شمار می‌آیند

سفر با قایق به سوی جزیره که شامل پناهگاه پرندگان است لذت می‌برند. یک چشم انداز وسیع و پهناور از آب‌های روشن آبی در میان جنگل‌های مرطوب، کوه‌های مرتفع و یا زمین‌های بی‌حاصل حیرت‌آورند و یا نگاه زیبا در سپیده‌دم، غروب خورشید هنگام قرص کامل، لذت بخش است. منظره یک دریاچه زلال در روشنایی آفتاب بهار، دیدنی است. همچنین دریاچه‌ها پناهگاهی برای پرندگان آبی به شمار می‌رود. سواحل و کنار دریاچه‌ها هم انسان‌ها و هم انواع گیاهان و گروهی از حیوانات گوناگون را به سوی خود جذب می‌کند. تنوع زیستی دریاچه‌ها آنها را به یک منبع طبیعی توریسم تبدیل کرده است. دریاچه‌های گردشگری در سراسر جهان به عنوان یک منبع برای اکوتوریسم، توریسم، میلیون‌ها نفر از گردشگران را جذب می‌کند. دریاچه کمک قابل توجهی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق اطراف آن می‌کنند. دریاچه‌ها برای محیط‌زیست، کنترل سیلاب، افزایش تنوع زیستی، تجدید آب‌های زیرزمینی مفید است (Ranade, 2008, 544).

پوشش سطحی یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر دمای هواست؛ بطوری که می‌تواند منجر به تغییرات زیادی در عناصر آب و هوایی یک منطقه شود. آب به عنوان اصلی‌ترین ماده موثر در اقلیم دارای ویژگی‌های ذاتی است که سبب کنترل شرایط گرمایی و در نهایت اقلیمی می‌گردد (خوش اخلاق و همکاران، ۱۳۹۲، ۱-۲). وقوع خشکسالی در منطقه و استفاده بی‌رویه آب در حوزه‌هایی آبخیز دریاچه مهارلو باعث شد این دریاچه در معرض خشک شدن قرار گیرد و اثرات این خشکسالی برای هوای شیراز کاملاً محسوس بود و انتقال ذرات نمک به هوای شهر شیراز و بالا رفتن دما و تغییر خرده اقلیم شهر شیراز نمونه‌ای از این آثار است (منافی ملایوسفی و حیاتی، ۱۳۸۹، ۲۹۳).

تغییرات آب و هوایی حاصل از فعالیت‌های انسانی و خشک شدن دریاچه‌های داخلی قاره‌ها می‌تواند پیامدهای تغییر اقلیم را در مناطق شدیدتر نماید. تغییر در پوشش سطح زمین بر دمای هوا بسیار موثر است. مسئله خشک شدن دریاچه‌ها به عنوان یک مخاطره آب و هوایی مسئله‌ای بسیار مهم است و اثرات آن بر شرایط آب و هوایی مناطق همجوار بسیار تاثیرگذار خواهد بود (خوش اخلاق و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۴). آب و هوا و اقلیم به عنوان یکی از پدیده‌های شاخص طبیعی، از عوامل بسیار مهم توسعه گردشگری است. تغییرات اقلیمی که در سده‌های اخیر مورد توجه دانشمندان علوم زیست محیطی و سیاستمداران قرار گرفته است می‌تواند بر چگونگی انتخاب مقصد از سوی گردشگران تاثیر بسیار زیادی داشته است. دریاچه ارومیه از جالب‌ترین زیستگاه‌های طبیعی به شمار می‌رود این دریاچه یکی از پدیده‌های نادر جهانی است (جلالی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶۷).

خشک شدن دریاچه‌ها و رودخانه‌ها، بیابان‌زایی و شور شدن اراضی، امروزه در نقاط مختلف جهان دیده می‌شود که حاصل کنش‌ها و فعالیت‌های انسانی و طبیعی است. به عنوان مثال در مورد اثرات خشک شدن آب دریاچه و بیابان‌زایی بطور واضح می‌توان به آثار بر جای مانده از خشک شدن دریاچه آرال و شوره زار شدن آن‌ها زمین‌های کشاورزی منطقه نابود شده و دشت‌های وسیعی از نمک شکل گرفته است. این مسئله باعث ایجاد توفان‌های گرد و غباری شده و منطقه‌ای سردتر در زمستان و تابستان داغ ایجاد کرده است. (Whish-wilson, 2002) اثر خشک شدن دریاچه ارومیه را می‌توان به مشکلات زیست محیطی، بهداشتی، اجتماعی و اقتصادی طبقه بندی کرد. اکوسیستم منحصر به فرد دریاچه با افزایش نمک نابود شده است (Hoseinpour, et.al, 2010, 701). تالاب‌ها یکی

غیر متعارف، درمان‌های پزشکی، تشخیصی، کلینیکی، جراحی، بیمارستانی، طب سنتی، طب سوزنی، انرژی درمانی، یوگا، مدیتیشن و گردشگری پیشگیرانه است (harahsheh, 2002). آب و خصوصاً لجن دریاچه ارومیه با داشتن املاح فراوان معدنی به ویژه کلرور و سولفات (گوگرد) و ترکیبات آهن و ید و مقدار مناسبی نمک و قدرت جذب حرارت زیاد و مواد آلی متعدد و میزان رادیواکتیویته متناسب یکی از مرغوبترین لجنهای طبی به شمار می‌آید که منافع طبی و اثرات شفا بخشی فراوانی دارد. بر همین اساس از زمانهای قدیم دریاچه ارومیه مورد توجه بیماران امراض مختلف و اطباء بوده و پزشکان استفاده از آب دریاچه مخصوصاً از گل آن را به بعضی از بیماران توصیه می‌نمایند. پس از جنگ جهانی دوم و تاسیس بیمارستان صلیب سرخ شوروی در تهران، از طرف این بیمارستان شعبه‌ای جهت معالجه امراض با گل دریاچه ارومیه تاسیس گردید. انتقال لجن دریاچه از طرف برخی کشورهای خارجی جهت تهیه و ساخت کرمهای آرایشی و نوعی پماد برای استفاده در درمان امراض جلدی در سالهای گذشته رایج بوده است. هم‌اکنون سالیانه هزاران تن از اغلب شهرهای کشور برای بهبودی امراض مختلف به آن رو می‌آورند و از آب لجن و دریاچه استفاده می‌کنند. آب کلروره دریاچه ارومیه در درمان بیماریهایی چون لنفاتیسم، شکستگی‌هایی که دیر جوش می‌خورند، بیماریهای روماتیسمی مفاصل، بیماریهای اعصاب و بیماریهای مختلف زنان شامل متریت‌ها، سالیپزیت‌های مزمن و رحمی بسیار موثر است. بیماریهای سیستم حرکتی مثل روماتیسم، پلی‌آرتریت مزمن، فرمهای آرتریت مزمن مانند نقرس، درد عضلانی ناشی از فیبروزیت، انواع نورالژی‌ها به ویژه سیاتالژی، از بین رفتن آثار کوفتگی، خون‌مردگی، صدمه و گسیختگی مفصلی، سفتی مفاصل، بیماریهای عروق محیطی، آگزما، پسوریازیس، بیماریهای زنان به ویژه التهاب مزمن یا بی‌کفایتی تخمدانها، آمنوره، اختلالات قاعدگی، نازایی، رشد نکردن دستگاه تناسلی و غیره از جمله بیماریهایی هستند که تاثیر درمانی لجن دریاچه بر روی آنها کاملاً مشخص است، که همه این کاربردهای درمانی به علت اثرات فیزیکی، خواص شیمیایی، فیزیکی و شیمیایی و خواص بیولوژیکی لجن دریاچه است (مشکینی، ۱۳۸۰، ۷۲).

لی و هان در سال ۲۰۰۵، ارزش تفریحات و سرگرمی‌ها را در پنج پارک ملی گره جنوبی حدود ۱۱ دلار برآورد کرده اند (متوسط درآمد هر خانوار ۴۶۰۰ دلار بوده است) (Lee & Han, 2005). منافی و حیاتی در سال ۱۳۸۹ با بررسی ارزش تفریحی دریاچه مهارلو نشان داده اند که ۷۴٫۵ درصد از بازدیدکنندگان حاضر به پرداخت مبلغی جهت استفاده از دریاچه بودند و میانگین تمایل به پرداخت بازدیدکنندگان ۳۳۹۲ ریال (به عنوان ورودیه برای هر بازدیدکننده) و ارزش سالانه تفریحی مهارلو ۱،۱۸۷ میلیارد ریال برآورد شده است (منافی ملایوسفی و حیاتی، ۱۳۸۹، ۲۹۸).

مفهوم مقصد گردشگری به کسب و کار دینفعان توریسم بستگی دارد. هر مقصدی، منحصر بفرد است بطور کلی یک دریاچه به عنوان یک مقصد گردشگری از یک منطقه بهم پیوسته که محدوده جغرافیایی مشخص تشکیل شده است. دریاچه بعنوان یک مقصد گردشگری معمولاً توسط یک دسته از فعالیت‌های متراکم گردشگری احاطه می‌شود. دریاچه‌ها برای جذب گردشگران خدمات مختلفی را عرضه می‌کنند. دریاچه‌ها و تالاب‌ها در فهرست جاذبه‌های گردشگری شهرها و نقاط مختلف هستند. دریاچه‌ها مناطق محبوبی برای گردشگران بوده و همچنین گردشگران می‌توانند در آن به تفریح بپردازند. گردشگران از سفر در اطراف دریاچه زیبا و خوش منظره و

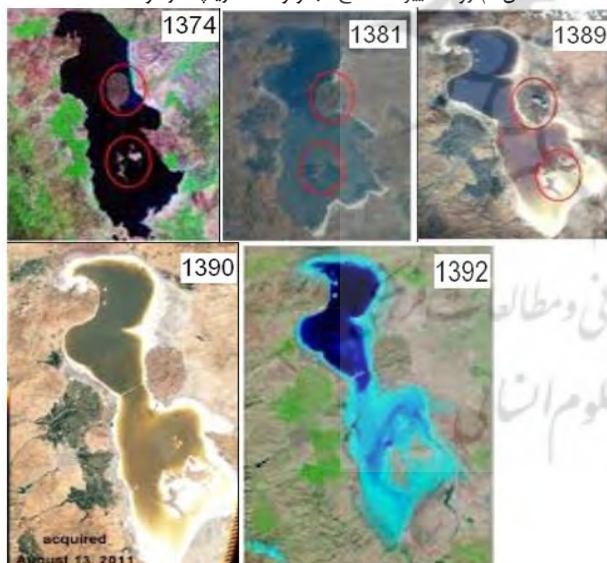
منطقه مورد مطالعه

دریاچه ارومیه در بین دو استان آذربایجان شرقی و غربی در شمال غرب ایران در عرض شمالی ۳۷ درجه و ۴ دقیقه و طول شرقی ۴۵ درجه و ۵۷ دقیقه واقع شده است. کشیدگی این دریاچه بصورت شمالی و جنوبی و بطول ۱۳۰-۱۴۰ کیلومتر و عرض حداکثر ۵۸ و حداقل ۱۵ کیلومتر می‌باشد. مساحت کل این دریاچه حدود ۵۷۰۰ کیلومتر مربع و تراز آن از سطح آزاد دریا از ۱۲۷۴ تا ۱۲۷۷ متر متفاوت است از نظر وسعت بیستمین دریاچه جهان بوده و جمعا ۱۰۲ جزیره کوچک و بزرگ بصورت مجمع الجزایر در آن یافت می‌شود. مساحت کل حوزه آبریز دریاچه ۵۱/۴۵۰ کیلومتر مربع است که حدود ۲۱ رودخانه فصلی و دائمی و ۳۹ مسیل به آن می‌ریزد. عمق متوسط آب ۵/۴ متر برآورد شده است. این دریاچه بعد از بحرالحمیت شورترین دریاچه جهان بوده و شوری آن از ۱۷۰ تا ۳۳۰ گرم بر لیتر متفاوت است (زارع سلماسی، ۱۳۷۵: ۱۷).

شکل (۱) موقعیت دریاچه ارومیه و حوزه آبریز آن

شکل (۲) روند تغییرات سطح آب و وسعت دریاچه در دو دهه گذشته

یافته های توصیفی

در این بخش ابتدا ویژگی‌های فردی اشاره می‌شود. با توجه به جدول زیر ۷۸٫۲ درصد از مردم محلی، ۷۰ درصد از گردشگران و ۴۶٫۷ درصد از کارشناسان را مردان و ۲۱٫۸ از مردم محلی، ۳۰ درصد از گردشگران و ۵۳٫۳ درصد از کارشناسان را زنان تشکیل می‌دهند.

جدول (۲) ویژگی‌های فردی نمونه تحقیق به تفکیک گروه‌های آماری و جنسیت آن‌ها

گروه	مرد		زن		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
مردم محلی	۱۷۲	۷۸٫۲	۴۸	۲۱٫۸	۲۲۰
گردشگران	۲۸	۷۰	۱۲	۳۰	۴۰
کارشناسان	۷	۴۶٫۷	۸	۵۳٫۳	۱۵

از ارزشمندترین اکوسیستم‌های زمین هستند. نیاز به حفاظت از این اکوسیستم‌های غنی، جامعه بین‌المللی را به سمت تهیه کنوانسیون رامسر در حفاظت از تالاب‌ها، در سال ۱۹۷۱ رهنمون ساخت. این کنوانسیون به عنوان مهم‌ترین و تنها کنوانسیون ناظر بر حفاظت از تالاب‌ها، همه دولت‌های عضو خود، از جمله ایران را متعهد به استفاده معقول از تالاب‌ها می‌نماید. علی‌رغم وجود این تعهد، دریاچه ارومیه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تالاب‌های ایرانی ثبت شده در کنوانسیون رامسر بنا به دلایل متعدد، از جمله اجرای پروژه‌های توسعه‌ای-اقتصادی نظیر احداث بزرگراه شهید کلانتری روی دریاچه و سدهای متعدد مخزنی روی رودخانه‌های تغذیه کننده آن با مشکل خشکیدن مواجه شده است (سلیمی ترکمانی، ۱۳۹۰: ۱۷۷). بیشترین تغییرات به دلیل کاهش آب دریاچه به ویژه در جنوب شرق و سواحل شرقی دریاچه ارومیه شده است (باقی‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶۹).

دریاچه ارومیه دما و رطوبت منطقه را تعدیل می‌کند و جای مناسبی را برای فعالیت‌های کشاورزی فراهم می‌کند. مناظر زیبایی و اثرات درمانی آن، دریاچه را به یک مرکز مهم اکوتوریسمی تبدیل کرده است که متاسفانه این ویژگی‌های بی نظیر آن به دلیل خشک شدن در حال از بین رفتن است (Hoseinpour, et.al, ۲۰۱۰, ۷۰۰).

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی است و از لحاظ نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی، و روش انجام تحقیق پیمایشی است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و روش‌های میدانی استفاده شده است. از روش کتابخانه‌ای برای بررسی پیشینه تحقیق، گردآوری آمار و اطلاعات موجود، استفاده شده و برای بررسی‌های میدانی نیز از روش‌های پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده استفاده شده است.

جامعه آماری این تحقیق شامل مردم محلی روستاهای گلمانخانه و کشتیبان، روستای آغچه قلعه از دهستان بکشلوچای و بندر گلمانخانه شهرستان ارومیه است. براساس سرشماری ۱۳۹۰ این روستاها به ترتیب ۳۷، ۹۵۸، ۸۶۰ نفر جمعیت داشته که در مجموع ۱۸۵۵ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). گروه دوم جامعه آماری گردشگران و گروه سوم کارشناسان بوده‌اند. با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه مردم محلی ۲۲۰ نفر محاسبه شده و با توجه به جمعیت روستاهای مورد مطالعه تعداد ۱۷ نفر از روستای گلمانخانه، ۱۰۶ نفر از روستای کشتیبان و ۹۷ نفر نیز از روستای آغچه قلعه به عنوان نمونه تحقیق با روش تصادفی ساده انتخاب شده و پرسشنامه توزیع شد. برای نظرسنجی از گردشگران نیز تعداد ۴۰ نفر در طول ۱۰ روز در روستای مورد نظر پرسشنامه تکمیل نمودند. برای اطلاع از نظرات کارشناسان، با توجه به کارشناسان مرتبط در سازمان‌ها تعداد ۱۵ پرسشنامه تکمیل گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و استنتاج نتایج از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است، برای توصیف داده‌ها از جدول فراوانی، درصد و برای استنباط نتایج از آزمون نسبت استفاده شده است.

جدول (۱) جامعه آماری و نمونه تحقیق

ردیف	نام روستا	تعداد جمعیت	تعداد نمونه
۱	گلمانخانه	۳۷	۱۷
۲	کشتیبان	۱۰۶	۱۰۶
۳	آغچه قلعه	۸۶۰	۹۷
جمع کل		۱۸۵۵	۲۲۰

ماخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

جدول ۵) وضعیت مراجعه گردشگران جهت استفاده از سواحل دریاچه نسبت به قبل از نظر هر سه گروه

گروه	تعداد	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
		۳	۳	۳	۳۳	۱۷۸	
مردم	درصد	۱,۴	۱,۴	۱,۴	۱۵	۸۰,۹	۱۰۰
	تعداد	۴	۲	۲	۱۶	۱۶	۴۰
گردشگران	درصد	۱۰	۵	۵	۴۰	۴۰	۱۰۰
	تعداد	-	-	-	۶	۹	۱۵
کارشناسان	درصد	-	-	-	-	۶۰	۱۰۰
	تعداد	-	-	-	-	-	-

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

متأسفانه آمار دقیقی از تعداد مراجعه گردشگران به دریاچه وجود ندارد. نبود آمار مشخص و دقیق مساله ای است که نه تنها در مورد دریاچه بلکه در بسیاری از بخش ها و حوزه های گردشگری نیز وجود دارد. البته در این قسمت آمارهای منتشره مرکز آمار در سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ مورد بررسی قرار گرفت. در این آمارها ۲۰ شهر مقصد اصلی سفرهای داخلی، ۲۰ شهر بازدید شده کشور و ۲۰ شهرستان مقصد اصلی سفرهای داخلی به ترتیب تعداد سفر انجام شده بر حسب نوع سفر و تعداد نفر شب اقامت معرفی شده است. بررسی آمارهای فوق نشان می دهد شهر ارومیه به عنوان یکی از باغ شهرهای زیبای کشور با طبیعت بی نظیر، ترکیبی از مناظر طبیعی، کوهستان، دشت، رودخانه، دریاچه، آثار تاریخی و بسیاری از جاذبه های گردشگری دیگر متأسفانه در بین این ۲۰ شهر قرار ندارد. دریاچه ارومیه که یکی از جاذبه های بی نظیر در داخل کشور بوده و می توانست در جذب گردشگران به سوی شهر ارومیه و سایر شهرها و روستاهای اطراف دریاچه نقش اساسی داشته باشد متأسفانه در شرایط مطلوبی نیست و همانطوری که نظرات هر سه گروه تحقیق در جدول فوق نشان می دهد وضعیت این دریاچه از نظر مراجعه گردشگر وضع مطلوبی ندارد.

وضعیت امکان شنا در دریاچه

دریاچه ارومیه قبل از خشک شدن قابلیت انجام فعالیت هایی همچون قایقرانی، شنا، سفر با کشتی و تردد در دو طرف دریاچه را داشت و در تابستان تفرجگاه مردم بسیاری از شهرهای شمال غرب کشور بود. اکنون با خشک شدن دریاچه وضعیت هر یک از موارد نیز تغییر کرده که این امر نیز از هر سه گروه مورد سوال واقع شد. نتایج حاصل در جدول (۶) نشان می دهد امکان شنا در دریاچه در وضعیت نامناسبی قرار دارد. ۹۶ درصد از مردم محلی، ۷۵ درصد از گردشگران و ۱۰۰ درصد کارشناسان و وضعیت شنا در دریاچه را نسبت به قبل در حد نامناسب و بسیار نامناسب اعلام کرده اند. نتیجه نشانگر شرایط نامطلوب و عدم امکان شنا در دریاچه است که می تواند علاقه مندان به شنا در دریاچه را از دست بدهد.

جدول ۶) وضعیت امکان شنا در دریاچه نسبت به قبل

گروه	تعداد	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
		-	۶	۳	۲۳	۱۸۸	
مردم	درصد	-	۲,۷	۱,۴	۱۰,۵	۸۵,۵	۱۰۰
	تعداد	-	۲	۸	۱۴	۱۶	۴۰
گردشگران	درصد	-	۵	۲۰	۳۵	۴۰	۱۰۰
	تعداد	-	-	-	۱	۱۴	۱۵
کارشناسان	درصد	-	-	-	-	۹۳,۳	۱۰۰
	تعداد	-	-	-	-	-	-

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

براساس جدول ۳ میزان تحصیلات ۶۴,۴ درصد از مردم محلی و ۸۵ درصد از گردشگران در سطح دیپلم و بالاتر بوده و میزان تحصیلات کارشناسان به ترتیب ۲۶,۷ درصد لیسانس و ۷۳,۳ درصد نیز دارای تحصیلات فوق لیسانس و دکتری بودند.

جدول ۳) ویژگی های تحصیلی نمونه تحقیق به تفکیک گروه های آماری

گروه	تعداد	نی سواد	زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس و بالاتر	جمع
مردم محلی	تعداد	۹	۶۹	۶۹	۲۱	۴۷	۵	۲۲۰
	درصد	۴,۱	۳۱,۴	۳۱,۴	۹,۵	۲۱,۴	۲,۳	۱۰۰
گردشگران	تعداد	۰	۶	۱۰	۴	۱۲	۸	۴۰
	درصد	۰	۱۵	۲۵	۱۰	۳۰	۲۰	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	۰	۰	۰	۰	۴	۱۱	۱۵
	درصد	۰	۰	۰	۰	۲۶,۷	۷۳,۳	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

وضعیت سفر گردشگران به دریاچه

یکی از گروه هایی که به راحتی می توانند در مورد تغییرات به وجود آمده و شرایط گردشگری منطقه اظهار نظر کنند، گردشگرانی بودند که تجربه سفر قبلی به منطقه و دریاچه داشته اند. براساس جدول (۴)، از تعداد ۴۰ گردشگر که مورد سوال واقع شده اند، تعداد ۳۸ نفر یعنی ۹۵ درصد اعلام کردند که قبلاً تجربه سفر به منطقه و دریاچه را داشته اند.

جدول ۴) تجربه سفر قبلی به دریاچه و شهر ارومیه

گروه	تعداد	بله	خیر	جمع
تعداد	۳۸	۲	۴۰	
درصد	۹۵	۵	۱۰۰	

همانطوری که در بالا نیز، اشاره شد خشک شدن دریاچه بیشترین تاثیر را بر جاذبه های گردشگری و از بین رفتن آنها دارد و این مساله می تواند بر تعداد گردشگران و بازدیدکنندگان دریاچه تاثیرگذار باشد. در حال حاضر بیش از ۷۰ درصد دریاچه خشک شده است. اثرات این وضعیت بر تعداد گردشگر و وضعیت مراجعه گردشگران به دریاچه از هر سه گروه مورد بررسی قرار گرفت. طبق جدول شماره (۵) وضعیت مراجعه گردشگران به دریاچه نسبت به قبل از نظر هر سه گروه کاهش یافته و در وضعیت بسیار نامناسبی است. طی مصاحبه حضوری که با آقای امامی معاون محترم گردشگری استان آذربایجان غربی داشتیم ایشان اشاره کردند که در ۱۰ الی ۱۵ سال پیش همواره یکی از برنامه های میراث فرهنگی و گردشگری تشکیل ستاد ویژه ای جهت ساماندهی مسافران و گردشگران دریاچه ارومیه با حضور استاندار و تمامی نهادها در استان بود، تا بتوانند به گردشگران و مسافران خدمات دهند. ایشان اعلام کردند که در آن سال ها هر روز یک تا دو اتوبوس تهران جهت بازدید دریاچه ارومیه و استفاده از آن به ارومیه سفر می کردند.

بخش شده و الان به تالار تبدیل شده است. متاسفانه با خشک شدن دریاچه استان تعداد بسیار زیادی از گردشگرانی که برای بازدید و استفاده از دریاچه می آمدند را از دست داده است.

وضعیت حیات وحش

در پارک ملی دریاچه ارومیه در سال‌های پر آبی ۲۳ گونه پرنده آبی شناسایی شده است ولی در سال‌های خشک این تعداد به کمتر از ۱۰ گونه تقلیل یافته است. در دریاچه ارومیه ۶ گونه پرنده آبی به عنوان گونه‌های غالب و شاخص جوجه آور شناسایی شده‌اند که شاخص ترین آنها از نظر جمعیت در سال‌های پر آبی بیش از ۶۰ جفت فلامینگو و ۱۵۰۰ جفت پلیکان سفید و حداقل ۳۰۰۰ جفت تنجه، ۳۰۰۰ کاکایی صورتی و بین ۵ تا ۸ هزار جفت کاکایی نقره‌ای جوجه آور بوده است، ولی در سال‌های خشک این تعداد به صفر کاهش یافته است. از بین رفتن جمعیت جوجه آور گونه‌های شاخص در دریاچه نشان می‌دهد که دریاچه ارومیه تغییرات اکولوژیکی فاحشی کرده و ارزش زیستگاهی خود را برای پرندگان آبی از دست داده است (بهروزی راد، ۱۳۹۱: ۲).

یکی دیگر از قابلیت‌های گردشگری دریاچه، به حیات وحش آن شامل انواع پستانداران، پرندگان و خزندگان که در این بین بدون شک، پرندگان بارزترین و بارزترین نشانه‌های حیات در دریاچه ارومیه هستند. انواع پستانداران و خزندگان کمیاب در جزایر دریاچه علاقه‌مندان بسیاری را جهت بازدید و همچنین مطالعات علمی به سوی خود جذب کرده و یا می‌توانست با معرفی هر چه بهتر آنها دانشجویان، دانشمندان و علاقه‌مندان زیادی را از سراسر کشور و دنیا به سوی خود جلب نماید. بنابراین وضعیت حیات وحش دریاچه نیز، در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که نتایج حاصل در جدول ۸ نشان می‌دهد زیست بسیاری از حیات وحش موجود با وضعیت بسیار دشوار و نامناسبی قرار دارد. بطوری که از نظر ۹۵ درصد مردم محلی، ۸۵ درصد گردشگران و ۱۰۰ درصد کارشناسان وضعیت حیات وحش دریاچه نسبت به قبل اسفناک است. بسیاری از پرندگان به دلیل شوری بیش از حد دیگر به دریاچه نمی‌آیند و یا آنهایی که می‌آیند به دلیل غلظت بالای نمک پره‌های آن‌ها را از کار می‌اندازد و پرندگان بعد از کلی تلاش متاسفانه می‌میرند. تصاویر شماره ۳ نشان از وضعیت اسف بار حیات وحش دریاچه است.

جدول ۸) وضعیت حیات وحش دریاچه نسبت به قبل

گروه	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع	گروه	
							تعداد	درصد
مردم	-	۹	۵	۳۰	۱۷۶	۲۲۰	تعداد	-
	-	۴,۱	۲,۳	۴۰,۵	۵۴,۵	۱۰۰	درصد	-
گردشگران	۲	-	۴	۱۶	۱۸	۴۰	تعداد	-
	٪۵	-	۱۰	۴۰	۴۵	۱۰۰	درصد	-
کارشناسان	-	-	-	۷	۸	۱۵	تعداد	-
	-	-	-	۴۶,۷	۵۳,۳	۱۰۰	درصد	-

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

شکل ۴) وضعیت حیات وحش دریاچه به دلیل افزایش غلظت نمک در دریاچه

شکل ۳) وضعیت دریاچه ارومیه از نظر کاهش سطح آب و امکان شنا

وضعیت امکان استفاده از لجن درمانی

لجن درمانی یکی از مهم‌ترین عوامل جذب توریسم درمانی بخصوص در دریاچه ارومیه است و از آنجا که کشور ایران دارای پتانسیل‌های قوی در این زمینه است می‌تواند گردشگران زیادی را از کشورها دیگر همچون کشورهای همسایه جذب نماید (تقی زاده و همکاران، ۱۳۹۰). لجن سواحل دریاچه ارومیه، از نظر درمانی حائز اهمیت فراوان است. به خاطر گرمای موضعی ثابت و تاثیر رادیو اکتیوتیه و گوگرد موجود در آن، جریان خون در عروق و رگ‌های بسیار ریز تحت جلدی و مفاصل دردناک بیماران روماتیسمی تسریع می‌شود و کمک مؤثری به بهبود آن‌ها می‌کند به همین خاطر سالانه تعداد زیادی از گردشگران از نقاط مختلف برای لجن درمانی دریاچه مراجعه می‌کردند و این یکی از منابع و جاذبه‌های گردشگری دریاچه محسوب می‌شد بنابراین امکان استفاده از لجن درمانی یکی دیگر از سوالات است، نتایج حاصل که در جدول ۷ ملاحظه می‌شود، حاکی است ۹۵ درصد از مردم محلی، ۹۰ درصد گردشگران و ۹۳,۶ درصد از کارشناسان وضعیت امکان استفاده از لجن درمانی در دریاچه را نسبت به سال‌های قبل در وضعیت نامناسب و بسیار نامناسب ارزیابی کرده‌اند. در واقع با خشک شدن دریاچه، مساحت زیادی از لجن‌های موجود خشک و سفت شده است، همچنین به دلیل بالا رفتن میزان شوری و ته نشینی نمک در بستر دریاچه این امکان مقدور نیست.

جدول ۷) امکان استفاده از لجن درمانی در دریاچه نسبت به قبل

گروه	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع	گروه	
							تعداد	درصد
مردم	-	۶	۵	۸۹	۱۲۰	۲۲۰	تعداد	-
	-	۲,۷	۲,۳	۴۰,۵	۵۴,۵	۱۰۰	درصد	-
گردشگران	-	۲	۲	۲۰	۱۶	۴۰	تعداد	-
	-	۵	۵	۵۰	۴۰	۱۰۰	درصد	-
کارشناسان	-	-	۱	۵	۹	۱۵	تعداد	-
	-	-	۶,۷	۳۳,۳	۶۰	۱۰۰	درصد	-

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

آقای امامی در مصاحبه خود در خصوص استفاده مسافران و گردشگران از لجن دریاچه و لجن درمانی بیان کردند در هتل جهانگردی ارومیه که در سال ۱۳۵۵ به بهره برداری رسیده بود که طبقه برای لجن درمانی برنامه ریزی شده بود و امکانات برای استفاده از لجن دریاچه و حتی بخشی برای بسته بندی و صادرات لجن به کشورهای دیگر وجود داشت در واقع در زیر هتل یک طبقه با ۲۰۰۰ متر صرفا برای لجن درمانی از سوی گردشگران بوده است. این قسمت هتل تا سال ۱۳۶۳ فعالیت داشته ولی متاسفانه کاهش آب باعث تعطیلی این

است. یعنی پلاژهای ایجاد شده در سواحل دریاچه بدون استفاده مانده و سرمایه گذاری های ایجاد شده در حال از بین رفتن است.

جدول (۱۰) وضعیت سطح آب دریاچه در پلاژهای ساحلی

گروه	تعداد	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
		۳	۱	۰	۱۲	۲۰۵	
مردم	تعداد	-	۳	-	۱۲	۲۰۵	۲۲۰
	درصد	-	۱,۴	-	۵,۵	۹۳,۲	۱۰۰
گردشگران	تعداد	-	-	-	۱۶	۲۴	۴۰
	درصد	-	-	-	۴۰	۶۰	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	-	-	-	-	۱۵	۱۵
	درصد	-	-	-	-	۱۰۰	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

شکل (۶) وضعیت امکانات و خدمات اقامتی، تفریحی و گردشگری دریاچه

تأثیر بر میزان باد و گردوغبار در منطقه

برخی کارشناسان معتقدند در صورت خشک شدن دریاچه ارومیه هوای معتدل منطقه به هوای گرمسیری همراه با بادهای نمکی تبدیل خواهد شد و محیط زیست منطقه را تغییر خواهد داد. یکی از علل گرایش گردشگران به سواحل دریاچه‌ها، هوای معتدل و مساعد آنها در فصول گرم سال است. جدول ۱۱، تأثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر باد و گرد و غبار را از نظر گروه‌های آماری نشان می‌دهد. از بین پاسخگویان، ۸۹,۵ درصد از مردم محلی، از بین کارشناسان ۷۹,۳ درصد گزینه بسیار زیاد و زیاد را انتخاب کرده و از نظر هر دو گروه با خشک شدن دریاچه میزان گرد و غبار در منطقه افزایش یافته است.

جدول (۱۱) تأثیر بر افزایش میزان باد و گرد و غبار در منطقه طی سال‌های اخیر

گروه	تعداد	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
		۱۵۴	۴۳	۱۲	۶	۵	
مردم	تعداد	۱۵۴	۴۳	۱۲	۶	۵	۲۲۰
	درصد	۷۰	۱۹,۵	۵,۵	۲,۷	۲,۳	۱۰۰
گردشگران	تعداد	۱۴	۲۲	-	۲	۲	۴۰
	درصد	۳۵	۵۵	-	۵	۵	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	۸	۴	۳	-	-	۱۵
	درصد	۵۳,۳	۲۶	۲۰	-	-	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

تأثیر بر فضای سبز و باغات اطراف دریاچه

ارومیه یکی از باغ‌شهرهای معروف ایران است. تمامی شهرهای اطراف دریاچه ارومیه دارای باغ‌های میوه و زمین‌های کشاورزی مرغوبی است. این منطقه یکی از مناطق زیبای کشور است که ترکیبی از کوه، دریا، جلگه، زمین‌های حاصلخیز، باغ‌ها و رودخانه‌های خروشان است. این مناظر زیبای طبیعی با آثار تاریخی و فرهنگی زمینه توسعه انواع

وضعیت جزایر دریاچه

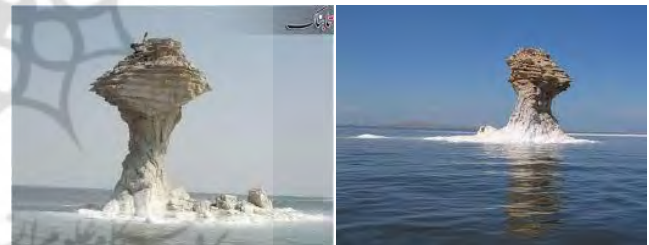
با کاهش ارتفاع آب دریاچه ارومیه پنج جزیره از جزایر نه‌گانه این دریاچه به خشکی متصل شده‌اند و موجب بروز وضعیت نگران‌کننده‌ای برای پارک ملی دریاچه ارومیه شده است. با توجه به اهمیت این جزایر و حیات وحش آن به عنوان یکی از جاذبه‌های گردشگری این سوال نیز، از هر سه گروه مورد سوال قرار گرفت. با توجه به نتایج حاصل، وضعیت جزایر نیز، همچون سایر جاذبه‌ها و منابع گردشگری دریاچه در شرایط مطلوبی نیست، به طوری که ۹۵,۹ درصد از مردم محلی، ۹۵ درصد از گردشگران و ۱۰۰ درصد کارشناسان وضعیت جزایر را در حد نامناسب و بسیار نامناسب اعلام کرده‌اند (جدول ۹ و تصاویر شماره ۳).

جدول (۹) جزایر دریاچه نسبت به قبل

گروه	تعداد	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
		۹	۱	۰	۴۰	۱۷۱	
مردم	تعداد	-	۹	-	۴۰	۱۷۱	۲۲۰
	درصد	-	۴,۱	-	۱۸,۲	۷۷,۷	۱۰۰
گردشگران	تعداد	-	-	۲	۲۲	۱۶	۴۰
	درصد	-	-	۵	۵۵	۴۰	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	-	-	-	۸	۷	۱۵
	درصد	-	-	-	۵۳,۳	۴۶,۷	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

شکل (۵) وضعیت جزایر دریاچه قبل و بعد از کاهش شدید سطح آب دریاچه

وضعیت پلاژها، خدمات و امکانات گردشگری سواحل دریاچه

کاهش آب دریاچه که طی چند سال اخیر اتفاق افتاده پیامدهای ناگواری برای صنعت توریسم این حوضه به همراه داشته است. از بین رفتن پلاژها و مجتمع‌های گردشگری خصوصا در قسمت جنوبی آن، مشکلات تنفسی گردشگران ناشی از انتقال ذرات حاصل از خشک شدن دریاچه ارومیه، کاهش سطح آب‌های زیرزمینی و خشک شدن چشمه‌ها از جمله آن‌هاست (جلالی و بالازاد، ۱۳۹۱: ۲۴۶). سواحل دریاها و دریاچه‌ها، خدمات و تسهیلات و پلاژهای ساحلی یکی از عوامل اصلی جذب گردشگر جهت استفاده از دریاها و دریاچه‌ها هستند. بنابراین برنامه ریزان و فعالان مرتبط با صنعت گردشگری همواره تلاش می‌کنند در سواحل دریاها و دریاچه‌ها امکانات و خدمات مناسبی برای گردشگران ارائه نمایند. در دریاچه ارومیه نیز پلاژهای ساحلی همچون خیلی از دریاها و دریاچه‌ها وجود داشته و دارد. بررسی این موضوع نشان می‌دهد که در حال حاضر به دلیل کاهش آب و خشک شدن قسمت زیادی از دریاچه پلاژها، همچون سایر جاذبه‌های گردشگری بلا استفاده شده است. با توجه به جدول ۱۰ وضعیت پلاژهای ساحلی در وضعیت نامناسب و بسیار نامناسب

شکل ۷) وضعیت فعالیت های خدماتی، امکانات تفریحی و گردشگری دریاچه

تأثیر بر فعالیتهای خدماتی منطقه

کاهش تعداد گردشگران باعث رکود صنعت گردشگری شده و توجیه اقتصادی بسیاری از فعالیتهای آن را از بین برده است. این مساله در مورد بسیاری از فعالیتهای خدماتی همچون تورگردانان، راهنمایان تور، سایر مراکز که خدمات مختلفی برای گردشگران ارائه می نمایند نظیر مراکز رزرواسیون خدمات گردشگری، مراکز خدمات گردشگری دریایی، هتلها، حمل و نقل، رستوران، سوپر مارکتها، سایر مراکز خرید، تولیدکنندگان و فروشندگان صنایع دستی و... می تواند تاثیر زیاد داشته است. جدول ۱۴ تاثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر فعالیتهای خدماتی منطقه از نظر گروههای آماری را نشان می دهد. ۹۶/۴ درصد مردم محلی، ۹۵ درصد گردشگران و ۹۳/۴ درصد کارشناسان میزان تاثیر در رکود فعالیتهای خدماتی اطراف دریاچه را در حد بسیار زیاد و زیاد ارزیابی کرده اند. این مساله نشان می دهد فعالیتهای خدماتی مرتبط با گردشگری در سطح منطقه بسیار کاهش یافته و خشک شدن دریاچه تاثیر بسیار نامناسبی بر این گونه فعالیتهای آنها، خصوصا در حاشیه دریاچه داشته است.

جدول ۱۴) تاثیر خشک شدن دریاچه بر کاهش فعالیتهای خدماتی

گروه	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
مردم	تعداد	۱۶۹	۴۳	۸	-	۲۲۰
	درصد	۷۶٫۸	۱۹٫۵	۳٫۶	-	۱۰۰
گردشگران	تعداد	۲۰	۱۸	۲	-	۴۰
	درصد	۵۰	۴۵	۵	-	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	۷	۷	۱	-	۱۵
	درصد	۴۶٫۷	۴۶٫۷	۶٫۷	-	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

میزان تاثیر بر تاسیسات و امکانات تفریحی سواحل

جدول ۱۵، وضعیت تاسیسات و امکانات تفریحی سواحل و میزان تاثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر کاهش فعالیت آنها را بررسی کرده، از بین پاسخگویان، ۹۵ درصد مردم محلی، ۹۰ درصد گردشگران و ۱۰۰ درصد کارشناسان گزینههای بسیار زیاد و زیاد را انتخاب کرده اند. از نظر آنها و طبق بررسیهای بعمل آمده با عقب نشینی دریاچه، عمده اسکلهها و امکانات پهلوگیری قایقها و کشتیها در سواحل و جزایر تعطیل شده و همین مسئله باعث بلا استفاده شدن اغلب تاسیسات و امکانات تفریحی پیرامون دریاچه ارومیه شده است.

گردشگری را در منطقه فراهم کرده است. با خشک شدن دریاچه شورهزارهای حاشیه دریا روز به روز وسیع تر و آبهای زیر سطحی نیز شورتر می شوند. بادهای نمکی به یکی از تهدیدهای جدی منطقه تبدیل شده و مزارع، باغات و فضای سبز حاشیه دریاچه با تهدید نابودی مواجه هستند. کارشناسان می گویند کویرهای حاصل از عقب نشینی دریاچه ارومیه به ویژه از نوع کویرهای بسیار خطرناک است. آنان معتقدند اساسا کویرها از نظر ترکیبات خاک به دو دسته کویر نمک و کویر بدون نمک تقسیم می شوند. کویرهای نمکی از نوع بسیار خطرناک به شمار می روند که ادامه حیات گونههای بومی منطقه را مورد مخاطره جدی قرار می دهند. با توجه به خشک شدن ۷۰ درصد از آب دریاچه، میزان تاثیر مخرب آن بر فضای سبز اطراف دریاچه مورد بررسی قرار گرفت. ۸۸/۶ درصد از مردم محلی و ۸۰ درصد از کارشناسان تاثیر مخرب خشک شدن دریاچه بر فضای سبز و باغات اطراف را در حد زیاد و بسیار زیاد ارزیابی کرده اند. شایان ذکر است این مساله در حال حاضر در سواحل نزدیک به دریاچه بیشتر مشهود است و پیش روی آن کاملا قابل مشاهده است.

جدول ۱۲) تاثیر خشک شدن دریاچه بر کاهش برفضای سبز سواحل دریاچه

گروه	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
مردم	تعداد	۱۴۹	۴۶	۱۵	۵	۲۲۰
	درصد	۶۷٫۷	۲۰٫۹	۶٫۸	۲٫۳	۱۰۰
گردشگران	تعداد	۲۲	۱۲	۲	-	۴۰
	درصد	۵۵	۳۰	۵	-	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	۱۱	۱	۳	-	۱۵
	درصد	۷۳٫۳	۶٫۷	۲۰	-	۱۰۰

تاثیر خشک شدن دریاچه بر کاهش مشاغل مرتبط با گردشگری با کاهش ارتفاع و پسروی آب، تعداد زیادی از اسکلهها و شناورهای این دریاچه نیز به ویژه در مناطقی چون رشکان، گلخانه، کبودان و اشک از کار افتاده اند و فعالیت هتلها و دیگر اماکن گردشگری پیرامون دریاچه ارومیه بارکود شدیدی مواجه شده است. جدول ۱۳، تاثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر وضعیت مشاغل مرتبط با گردشگری را از نظر گروههای آماری نشان می دهد. ۹۵/۹ درصد مردم محلی ۷۸٫۶، ۸۵ درصد گردشگران و ۱۰۰ درصد کارشناسان میزان تاثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر مشاغل مرتبط با گردشگری در اطراف دریاچه را در حد بسیار زیاد و زیاد ارزیابی کرده اند. بنابراین می توان گفت از بین رفتن جاذبهها و کاهش تعداد گردشگران باعث کاهش کسب و کارهای کوچک مرتبط با گردشگری در روستاها و شهرهای اطراف دریاچه شده است و در مجموع بسیاری از فعالیتهای مشاغل مرتبط با گردشگری از بین رفته یا تعطیل شده است.

جدول ۱۳) میزان تاثیر مشاغل مرتبط با گردشگری از خشک شدن آب دریاچه ارومیه

گروه	بسیار مناسب	مناسب	بدون تغییر	نامناسب	بسیار نامناسب	جمع
مردم	تعداد	۱۷۳	۳۸	۶	۳	۲۲۰
	درصد	۷۸٫۶	۱۷٫۳	۲٫۷	۱٫۴	۱۰۰
گردشگران	تعداد	۲۰	۱۴	۴	-	۴۰
	درصد	۵۰	۳۵	۱۰	-	۱۰۰
کارشناسان	تعداد	۱۳	۲	-	-	۱۵
	درصد	۸۶٫۷	۱۳٫۳	-	-	۱۰۰

ماخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

جدول ۱۵) میزان تاثیر خشک شدن دریاچه بر تاسیسات و امکانات تفریحی سواحل

گروه	بسیار مناسب		بدون تغییر	نامناسب		جمع
	تعداد	درصد		تعداد	درصد	
مردم	۱۶۹	۷۶٫۸	۸	۳٫۶	۲۲۰	۳
	۱۸	۴۵	۲	۵	۱۰۰	۴۰
گردشگران	۱۰	۴۵	-	-	۱۰۰	-
	۳۳٫۳	۶۶٫۷	-	-	۱۰۰	-

مآخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

میزان تاثیر بر درآمد فعالیتهای مرتبط با گردشگری

همانطور که در بالا ذکر شد خشک شدن دریاچه باعث کاهش تعداد گردشگران و از بین رفتن مشاغل و رکود فعالیتهای مرتبط با گردشگری شده است. این امر قطعاً می‌تواند بر میزان درآمدهای مرتبط با این نوع از فعالیتهای مستقیم داشته و در اقتصاد کل منطقه تاثیر غیرمستقیمی داشته باشد و آن را کاهش دهد. جدول ۱۵ و نمودار ۱۱، میزان تاثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر کاهش درآمدهای حاصل از فعالیتهای مرتبط با گردشگری را نشان می‌دهد. طبق نتایج حاصل از تحقیق، ۷۵٫۹ درصد مردم محلی گزینه بسیار زیاد، ۲۴٫۱ درصد نیز زیاد ارزیابی و کارشناسان ۸۰ درصد گزینه بسیار زیاد، ۲۰ درصد نیز زیاد را انتخاب کرده‌اند که این نشان دهنده تاثیر بسیار زیاد خشک شدن دریاچه ارومیه بر کاهش درآمدهای مردم محلی در نتیجه از بین رفتن مشاغل و فعالیتهای مرتبط با گردشگری و تاثیر منفی آن بر اقتصاد منطقه است.

جدول ۱۶) میزان تاثیر خشک شدن دریاچه ارومیه بر درآمدهای مردم محلی

گروه	بسیار مناسب		بدون تغییر	نامناسب		جمع
	تعداد	درصد		تعداد	درصد	
مردم	۱۷۶	۷۵٫۹	۵۳	۲۴٫۱	۲۲۰	-
	۲۲	۱۰۰٪	۴	-	۱۰۰	-
گردشگران	۵۵	۲۲	۱۴	۴	۱۰۰	-
	۱۲	۱۵	۳	-	۱۰۰	-
کارشناسان	۸۰	۲۰	۲۰	-	۱۰۰	-

مآخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

برای پاسخ به سوالات تحقیق، پس از بررسی فراوانی‌ها در سه گروه مورد مطالعه، آزمون نسبت انجام و نسبت مشاهده شده هریک از گویه‌ها و در نهایت معنی داری آزمون مورد توجه قرار گرفته است. یعنی در گویه‌هایی که فراوانی و نسبت مشاهده گروه ۱ در آن‌ها بیشتر بوده به معنی نامناسب و بسیار نامناسب بودن وضعیت هریک از شاخص‌ها نسبت به قبل بوده و یا تاثیر منفی خشک شدن دریاچه در حد بسیار زیاد و زیاد بر هریک از شاخص‌ها است. نتیجه آزمون در جدول ۱۶ نشان می‌دهد در تمامی شاخص‌های مربوط به سوال اول (شاخص‌های ۱ تا ۸ جدول شماره ۱۶) در بین دو گروه پاسخ‌ها تفاوت معنی‌دار بوده است و از نظر مردم محلی خشک شدن دریاچه ارومیه باعث از بین رفتن جاذبه‌ها و کاهش تعداد گردشگر در روستاهای مورد مطالعه شده است و در مورد سوال دوم نیز تمامی شاخص‌های مربوطه (شاخص‌های شماره ۹ تا ۱۲ جدول شماره

۱۶) سطح معنی داری بیانگر متفاوت بودن نظرات دو گروه بوده و با توجه به نسبت مشاهده شده در گروه‌های انشان می‌دهد از نظر مردم محلی درآمد روستاییان در اثر خشک شدن دریاچه و از بین رفتن صنعت گردشگری کاهش یافته است. در واقع کاهش سطح آب دریاچه منجر به کاهش و حتی در بسیاری از مواقع باعث از بین رفتن مشاغل مستقیم و غیر مستقیم مرتبط با صنعت گردشگری شده است. و این امر نیز بر میزان درآمدهای روستاییان تاثیر منفی داشته است. و منجر به بیکاری و مهاجرت تعدادی از روستاییان شده است

جدول ۱۶) نتیجه آزمون از نظر مردم محلی

تعداد	شاخص‌ها	گروه‌بندی	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد آزمون	معنی داری
۱	وضعیت مراجعه گردشگران به دریاچه	گروه >۱	۳	۲۱۱	۰/۹۶	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۹	۹	۰/۰۴	
۲	امکان شنا در دریاچه نسبت به قبل	گروه >۱	۳	۲۱۱	۰/۹۶	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۹	۹	۰/۰۴	
۳	امکان استفاده از لجن درمانی دریاچه نسبت به قبل	گروه >۱	۳	۲۰۹	۰/۹۵	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۱	۱۱	۰/۰۵	
۴	وضعیت حیات وحش دریاچه نسبت به قبل	گروه >۱	۳	۲۰۶	۰/۹۴	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۴	۱۴	۰/۰۶	
۵	وضعیت جزایر دریاچه نسبت به قبل	گروه >۱	۳	۲۱۱	۰/۹۶	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۹	۹	۰/۰۴	
۶	وضعیت پلاژها، امکانات و خدمات گردشگری سواحل دریاچه	گروه >۱	۳	۲۱۷	۰/۹۹	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۳	۳	۰/۰۳	
۷	میزان تاثیر بر باد و گرد و غبار در منطقه	گروه >۱	۳	۲۰۳	۰/۹۲	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۷	۱۷	۰/۰۸	
۸	میزان تاثیر بر فضای سبز اطراف دریاچه	گروه >۱	۳	۲۱۰	۰/۹۵	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۰	۱۰	۰/۰۵	
۹	تاثیر بر کاهش مشاغل مرتبط با گردشگری	گروه >۱	۳	۲۱۷	۰/۹۹	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۳	۳	۰/۰۱	
۱۰	تاثیر بر کاهش میزان درآمد از فعالیتهای گردشگری مرتبط با دریاچه	گروه >۱	۳	۲۰۹	۰/۹۵	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۱	۱۱	۰/۰۵	
۱۱	تاثیر بر فعالیت تاسیسات و امکانات تفریحی سواحل	گروه >۱	۳	۲۰۳	۰/۹۲	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۷	۱۷	۰/۰۸	
۱۲	تاثیر بر کاهش فعالیتهای خدماتی منطقه	گروه >۱	۳	۲۰۲	۰/۹۲	۰/۰۰۰
		گروه ≤۲	۱۸	۱۸	۰/۰۸	

مآخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

با توجه به جدول ۱۷ از نظر کارشناسان نیز در تمامی شاخص‌های مربوط به سوال اول در دو گروه ۱ و ۲ تفاوت معنی‌داری وجود داشته و نسبت مشاهده در گروه‌های ۱ نشان می‌دهد از نظر کارشناسان نیز خشک شدن دریاچه ارومیه بر تمامی شاخص‌های مرتبط با

جدول ۱۸)، تفاوت معنی داری بین دو گروه پاسخ ها وجود دارد و نسبت مشاهده شده در گروه های ۱ نشان می دهد که گردشگران نیز معتقدند کاهش سطح آب دریاچه باعث از بین رفتن جاذبه های گردشگری و کاهش تعداد گردشگران در منطقه مورد مطالعه شده است آنان اعلام کردند که وضعیت جاذبه های دریاچه و میزان تمایل به بازدید و استفاده از آن نسبت به قبل بسیار کمتر شده و حتی در بسیاری از مواقع باعث ناراحتی می گردد. از نظر آنان شاخص های مرتبط با سوال ۲ یعنی شاخص های ۹ تا ۱۲ نیز در اثر خشک شدن دریاچه نسبت به قبل بسیار بدتر شده است یعنی با خشک شدن دریاچه و کاهش تعداد گردشگران بسیاری از مشاغل خدماتی تعطیل شده و یا رونق قبلی را ندارند و افراد کمتری نیز در این مشاغل فعالیت دارند و این امر باعث بیکاری تعداد زیادی روستاییان شده است. در واقع این امر باعث کاهش میزان درآمد های روستاییان افراد فعال در این حوزه شده است.

جدول ۱۸ نتایج آزمون نظرسنجی از گردشگران

تعداد	شاخص ها	گروه بندی	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد آزمون	معنی داری
۱	وضعیت مراجعه گردشگران به دریاچه	گروه ۱ > ۳	۳۲	۰/۸۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۸	۰/۲۰		
۲	امکان شنا در دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۳۰	۰/۷۵	۰/۵۰	۰/۰۰۲
		گروه ۲ ≤ ۳	۱۰	۰/۲۵		
۳	امکان استفاده از لجن درمانی دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۳۶	۰/۹۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۴	۰/۱۰		
۴	وضعیت حیات وحش دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۳۴	۰/۸۵	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۶	۰/۱۵		
۵	وضعیت جزایر دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۳۸	۰/۹۵	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۲	۰/۰۵		
۶	وضعیت پلاژها، امکانات و خدمات گردشگری سواحل دریاچه	گروه ۱ > ۳	۴۰	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۷	میزان تاثیر بر باد و گردو غبار در منطقه	گروه ۱ > ۳	۳۶	۰/۹۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۴	۰/۱۰		
۸	میزان تاثیر بر فضای سبز اطراف دریاچه	گروه ۱ > ۳	۳۶	۰/۹۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۴	۰/۱۰		
۹	تاثیر بر کاهش مشاغل مرتبط با گردشگری	گروه ۱ > ۳	۳۸	۰/۹۵	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۲	۰/۰۵		
۱۰	تاثیر بر کاهش میزان درآمد از فعالیت های گردشگری مرتبط با دریاچه	گروه ۱ > ۳	۳۸	۰/۹۵	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۲	۰/۰۵		
۱۱	تاثیر بر فعالیت تاسیسات و امکانات تفریحی سواحل	گروه ۱ > ۳	۴۰	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۱۲	تاثیر بر کاهش فعالیت های خدماتی منطقه	گروه ۱ > ۳	۴۰	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		

سوال اول (شاخص های ۱ تا ۸ جدول ۱۷) یعنی جاذبه های گردشگری، امکانات و خدمات گردشگری دریاچه و ... تاثیر منفی گذاشته است و آنها نیز همچون مردم محلی معتقدند کاهش سطح آب دریاچه و خشک شدن وسیع آن بر از بین رفتن جاذبه ها و کاهش تعداد گردشگران روستاهای مورد مطالعه تاثیر بسیار زیادی داشته است. همچنین بررسی شاخص های مربوط به سوال دوم (شاخص های ۹ تا ۱۲ جدول ۱۷) نشان می دهد کارشناسان نیز همچون مردم محلی معتقدند از بین رفتن جاذبه های دریاچه باعث کاهش تعداد گردشگران و این مساله نیز منجر به کاهش میزان درآمد های روستاییان ساحلی دریاچه شده است. و با توجه به نسبت های مشاهده شده در گروه ۱ هر یک از شاخص ها کارشناسان نیز این تاثیر را در حد بسیار زیاد و بسیار نامناسب می دانند.

جدول ۱۷ نتایج آزمون از نظر کارشناسان

تعداد	شاخص ها	گروه بندی	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد آزمون	معنی داری
۱	وضعیت مراجعه گردشگران به دریاچه	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۲	امکان شنا در دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۳	امکان استفاده از لجن درمانی دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۱۴	۰/۹۳	۰/۵۰	۰/۰۰۱
		گروه ۲ ≤ ۳	۱	۰/۰۷		
۴	وضعیت حیات وحش دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۵	وضعیت جزایر دریاچه نسبت به قبل	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۶	وضعیت پلاژها، امکانات و خدمات گردشگری سواحل دریاچه	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۷	میزان تاثیر بر باد و گردو غبار در منطقه	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۸	میزان تاثیر بر فضای سبز اطراف دریاچه	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۹	تاثیر بر کاهش مشاغل مرتبط با گردشگری	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۱۰	تاثیر بر کاهش میزان درآمد از فعالیت های گردشگری مرتبط با دریاچه	گروه ۱ > ۳	۱۳	۰/۱۰۰	۰/۸۷	۰/۰۰۷
		گروه ۲ ≤ ۳	۲	۰/۰۰		
۱۱	تاثیر بر فعالیت تاسیسات و امکانات تفریحی سواحل	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۱۳	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		
۱۲	تاثیر بر کاهش فعالیت های خدماتی منطقه	گروه ۱ > ۳	۱۵	۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		گروه ۲ ≤ ۳	۰	۰/۰۰		

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۲

با توجه به جدول ۱۸) بررسی نظرات گردشگران نشان می دهد در تمامی شاخص های مربوط به سوال ۱) (شاخص های ۱ تا ۸

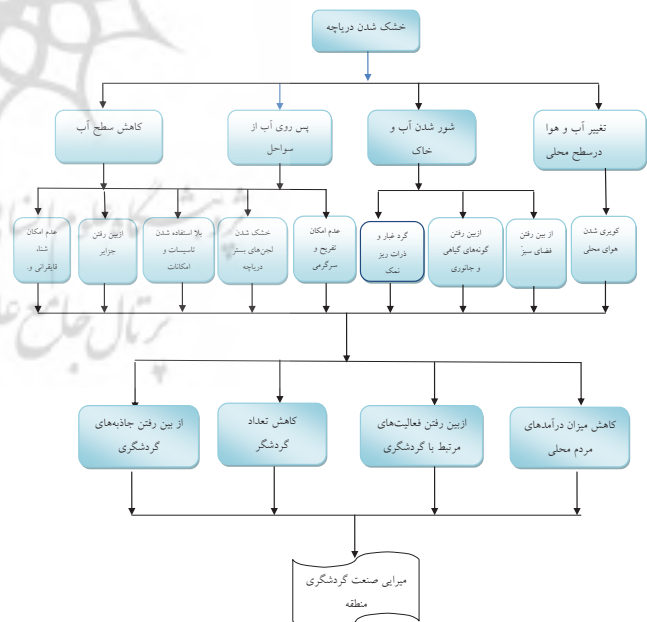

نتیجه گیری

نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد دریاچه ارومیه به عنوان یک منطقه حفاظت شده و با توجه به اکوسیستم آن دارای جاذبه‌های بسیار زیادی برای جذب گردشگر بوده و هست. از جمله این جاذبه‌ها، گردشگری ورزشی، شنا، تفریح و سرگرمی، گردشگری سلامت (لجن درمانی)، اکوتوریسم، گردشگری علمی، آموزشی و ... را می‌توان نام برد. این جاذبه‌ها هر ساله گردشگران زیادی از نواحی مختلف کشور و منطقه را به این نواحی جذب می‌کند.

با توجه به نظر هر سه گروه تحقیق، خشک شدن دریاچه ارومیه اثرات منفی و مخرب زیادی بر صنعت گردشگری منطقه داشته است. و این امر بصورت مستقیم و غیرمستقیم بر مسائل اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تاثیرگذار بوده، بطوری که خشک شدن آب دریاچه ارومیه و پس روی آب منجر به بیابان زایی و از بین رفتن بسیاری از جاذبه‌های گردشگری دریاچه شده است. این مسئله امکانات و تسهیلات اقامتی و گردشگری ایجاد شده در کنار دریاچه را بلا استفاده نموده و در معرض تخریب قرار داده است. خشک شدن دریاچه باعث زوال حیات وحش، جزایر دریاچه و جاذبه های گردشگری آن شده و از بین رفتن جاذبه‌ها باعث شده تعداد گردشگران ورودی به منطقه به شدت کاهش یابد که این امر نیز بصورت مستقیم و غیرمستقیم بر میزان درآمد روستاییان و مناطق ساحلی دریاچه تاثیر منفی گذاشته است و این امر میزان بیکاری را افزایش داده و منجر به مهاجرت در نواحی روستایی سواحل دریاچه شده است.

شکل ۲) اثرات خشک شدن دریاچه ارومیه بر صنعت گردشگری منطقه

ماخذ: نگارندگان، براساس یافته های تحقیق

علاوه بر نظرات هر سه گروه تصاویر ماهواره ای و تصاویر ارائه شده نیز به خوبی وضعیت دریاچه و امکانات و خدمات گردشگری را بخوبی نشان می دهد. علی رغم کاهش سطح آب دریاچه امکان توسعه انواع گردشگری در دریاچه ارومیه وجود دارد که می تواند منجر به رونق و توسعه مجدد صنعت گردشگری شود. توسعه صنعت گردشگری باعث تنوع بخشی به اقتصاد منطقه، کاهش بهره برداری از زمین و منابع آب‌های جاری و زیرزمینی کمک نماید و از طرف دیگر سازمان‌های مرتبط می‌توانند درآمدهای حاصل از گردشگری را برای حفاظت و

احیاء دریاچه استفاده نمایند.

منابع و ماخذ

باقی پور محمدرضا، رضایی، حجت، زارع خورمیزی، حسین، بیشه، هادی، ۱۳۹۱، دریاچه ارومیه چالش‌ها و فرصت‌های گردشگری، چکیده مقالات همایش بین المللی دریاچه ارومیه چالش‌ها و راهکارها، ارومیه، ۲۰-۱۸ آذر ماه.

بهروزی راد، بهروز، ۱۳۹۱، تغییرات جمعیت پرندگان آبی جوجه آور پارک ملی دریاچه ارومیه در سال‌های پر آبی و کم آبی، چکیده مقالات همایش بین المللی دریاچه ارومیه چالش‌ها و راهکارها، ارومیه، ۲۰-۱۸ آذر ماه.

تقی‌زاده، زهرا، دانا، رحیمه، اسلام فرد، فاطمه، ۱۳۹۰ «راهنمای گسترش توریسم درمانی و بیوتوریسم در جزیره قشم با مدل SWTO مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی خلیج فارس، جلد اول.

جداری عیوضی، جمشید، ۱۳۸۶، جغرافیای آب‌ها، چاپ سیزدهم، انتشارات دانشگاه تهران.

جلالی عنصرودی، طاهره، بالا زاده قاضی جهانی، منیره، ۱۳۹۱، برنامه ریزی گردشگری در حوضه دریاچه ارومیه با توجه به شرایط اقلیمی، چکیده مقالات همایش بین المللی دریاچه ارومیه چالش‌ها و راهکارها، ارومیه، ۲۰-۱۸ آذر ماه.

جلالی عنصرودی، طاهره، بالا زاده قاضی جهانی، منیره، الهام، محمدی ۱۳۹۱، تاثیر تغییر اقلیم بر پتانسیل‌های گردشگری حوضه دریاچه ارومیه، چکیده مقالات همایش بین المللی دریاچه ارومیه چالش‌ها و راهکارها، ارومیه، ۲۰-۱۸ آذر ماه.

جهانیان، منوچهروندعلی پور، زهرا (۱۳۸۹)، گردشگری منابع آبی، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.

حقیقی کفاش، مهدی و همکارانش (۱۳۸۸) «اولویت‌بندی عوامل مربوط به توسعه گردشگری درمانی ایران، فصلنامه مطالعات جهانگردی، شماره ۱۱ و ۱۲.

خوش اخلاق، فرامرز، حیدری، محمدامین، مرادی مقدم، محمدامین، مولایی پاره، اصغر، ۱۳۹۲، شبیه سازی تغییرات رژیم دمای مراغه در اثر خشک شدن دریاچه ارومیه، مجله جغرافیا و مخاطرات محیطی، شماره هشتم، صص ۱۸-۱.

رضایانی قوام آبادی، محمدحسین، سنایی پور، سعید، ۱۳۹۲، بررسی حقوقی پابندی ایران به تعهد استفاده معقول از دریاچه ارومیه با تاکید بر کنوانسیون رامسر، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره پنجم، شماره سوم، صص ۱۳۰-۱۰۹.

زارع سلماسی، حسن، (۱۳۷۵)، ارزیابی اثرات زیست‌محیطی بزرگراه شهید کلانتری دریاچه ارومیه به روش چک لیست و ماتریس و بررسی تطبیقی دو روش، دانشگاه تهران، دانشکده محیط‌زیست، گروه برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، رشته برنامه‌ریزی و مدیریت آموزش محیط‌زیست.

سلیمی ترکمانی، حجت (۱۳۹۰)، «بررسی مشکل زیست محیطی دریاچه ارومیه از منظر حقوق بین‌الملل محیط زیست» فصلنامه

راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۷، بهار ۱۳۹۰، صص ۲۰۲-۱۷۷
شبعه، اسماعیل، علی‌پور اشلیکی، سجاد (۱۳۸۹)، تحلیل عوامل کیفیت بخش محیط گردشگری ساحلی با توجه به معیارهای گردشگری پایدار، مطالعه موردی سواحل شهر رامسر، آرمانشهر، شماره ۵، پاییز و زمستان، ۱۶۷-۱۵۵.

کلانتریان، مریم (۱۳۸۷)، برنامه‌ریزی اکوتوریسم دریاچه ارومیه

The Aral Sea environmental health crisis, of Rural and Remote Environmental Health, (۲۰۰۲), Wish – Wilson, Phillip
Vol. ۱, (۲): ۳۰.

باهدف بررسی تأثیر آن بر توسعه اقتصادی شهر ارومیه نمونه موردی دریاچه ارومیه، دانشگاه تهران، دانشکده شهرسازی، گروه شهرسازی، رشته شهرسازی برنامه‌ریزی شهری منطقه.
مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰، نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، تهران. www.amar.org

۱۶. مشکینی، سعید، مشکینی، علی، ۱۳۸۰، کاربردهای درمانی آب و لجن دریاچه ارومیه، نشریه طب جنوب، دوره ۴، ویژه نامه کنگره سراسری طب و دریا، صفحه ۷۲.

۱۷. منافی ملا یوسفی، حیاتی، باب‌الله، ۱۳۸۹، بر آورد ارزش تفریحی دریاچه مهارلوی شیراز با استفاده از روش ارزش گذاری مشروط، نشریه محیط زیست طبیعی، مجله منابع طبیعی ایران، دوره ۶۳، شماره ۳، صص ۲۹۱-۳۰۲.

Travel geography. London: (۱۹۹۵). Burton, R. pitnman publishing

Tourism: How Effective, ۱۹۹۷, Doswell, Roger Management Makes Different, Linacre House, ^DP Jordan Hill, Oxford OX۲

International Tourism: ۱۹۹۷, Gee, Chuck Y A Global Perspective by Chuck, Y.Gee Paperback), Publisher, World Tourism ۱۹۹۷), Organization

Curative Tourism in Jordan. ۲۰۰۲. Harahsheh, S.S. and its potential Development, auk

MARINE ۲۰۰۷, Higham, James, Luk, Michael WILDIFE AND TOURISM MANAGEMENT. Insights from the Natural and Social Sciences

, Hoseinpour, M., Fakheri Fard, A., Naghili, R Death of Urmia Lake, a Silent Disaster, ۲۰۱۰

Investigating of causes, results and solutions of st International Applied ۱ Urmia Lake drying, The Geological Congress, Department of Geology, Islamic ۲۰۱۰ April ۲۸-۲۶, Azad University - Mashad Branch, Iran

Estimating the use and (۲۰۰۵). Lee. C., and S. Han preservation values of national parks resources using a management contingent valuation method. Tourism M ۵۴۰-۵۳۱): (۴)۲۳

,MEGJ: Ministry of Environment Government of Japan State of Japans Environment at a Glance: Japanese (۱۹۹۶)

The Importance of lakes, <http://www.env.go.jp/en/water/wq/Lakes/why.Html> (۱۹۹۶):

Marine Tourism: Development, (۱۹۹۹) Orams, mark .Impacts and Management, Routlndge, London

Managing Lake Tourism: Challenges (۲۰۰۸). Ranad P. S ,Ahead, Conference on Tourism in India- Challenges Ahead .۵۵۴-۵۴۳ IIMK, pp, ۲۰۰۸ May ۱۷- ۱۵

Medical (۲۰۰۶). (TRAM (Tourism research and marketing Tourism: a global analysis, report by Tourism research and marketing, atlas publicattion, Netherlands

(UNEP Global EnviromentalAlert Service (GEAS ۲۰۱۲February, The drying of Irans lake urmia and its environmental cosequences (www.unep.org)[Accessed .[۲۵/۱۲/۲۰۱۲

Edition, ۲۰۱۳ UNWTO Tourism Highlights, ۲۰۱۳, UNWTO www.UNWTO.org